

Onderwijs

Opgroeiend van kind tot jonge man of vrouw kan een mens een hele reeks van bekwaamheden ontwikkelen, die hem in staat moeten stellen zichzelf te onderhouden in de maatschappij.

Als in oude tijden de ouders deel uitmaakten van een harmonieuze samenleving, dan werden deze bekwaamheden met hun aanwijzingen en onder hun supervisie ontwikkeld. Vielen ouders uit, dan namen familieleden of andere leden van zo'n samenleving deze taak over. Kinderen van asociale ouders, dat wil zeggen niet tot een samenleving behorende ouders, konden zich vaak alleen handhaven in de strijd om het bestaan door zich aan te sluiten bij een criminele, op de reguliere maatschappij parasiterende omgeving.

Omdat kinderen naar aanleg en belangstelling, maar ook in voor hen openstaande toekomstmogelijkheden, sterk kunnen verschillen (niet voor elke boerenzoon is er weer land), riepen in oude tijden welvarende ouders de hulp in van privé-onderwijzers. Deze hadden zich speciaal geschoold voor deze taak en konden de kinderen onderwijzen vanuit hun gevarieerde kennis. Als gouverneur of gouvernante gaven zij leiding aan de ontwikkeling van het kind. Soms oversteeg de ontwikkeling van het kind de kennis van zijn onderwijzer. Zo gaat van de Franse wiskundige Fourier het verhaal, dat hij zich aan de lessen van zijn gouverneur onttrok door zich in de kelder verder te verdiepen in de wiskunde.

Thans beschouwen wij het als vanzelfsprekend, dat de overheid voor iedereen onderwijs aanbiedt voor onze kinderen. Hierbij zou de fundamentalistisch godsdienstige eis van vrijheid van bijzonder onderwijs moeten worden getrotseerd. Hoewel godsdienstonderwijs in eigen kring overeenkomstig de liberale grondrechten geen beletselen in de weg wordt gelegd, moet elk kind leren omgaan met kinderen van andersdenkenden uit de maatschappij.

Lange tijd werd het onderwijs ingedeeld in kleuterschool, lager onderwijs, middelbaar onderwijs en hoger onderwijs. Hoewel deze terminologie misschien niet helemaal meer als 'politiek correct' wordt beschouwd, is de indeling van het onderwijs niet wezenlijk veranderd.

In het nu zo geheten basisonderwijs wordt het onderwijs verzorgd in de elementaire bekwaamheden, noodzakelijk voor het functioneren in de maatschappij. De onderwijzers, die over de te onderwijzen bekwaamheden uiteraard in uitstekende mate zelf moeten beschikken (het thans soms gehoorde excuus van de onderwijzer: ik kan zelf ook niet rekenen, is onacceptabel), dienen ook oog te hebben voor moeilijkheden, die individuele leerlingen met het functioneren in de maatschappij zouden kunnen krijgen. Het basisonderwijs heeft ook een duidelijke opvoedingstaak in aanvulling op (soms zelfs ter opvang van) de opvoeding door de ouders. De kinderen moeten onbevangen leren omgaan met kinderen van allerlei komaf en geestelijke achtergronden. Om zijn taak goed te kunnen vervullen dient de autoriteit van de onderwijzer of onderwijzeres echter onaantastbaar te zijn voor ouders en leerlingen, hierin gesteund door het openbaar gezag. Dat was vroeger de normale situatie, maar is in de zogenaamde onderwijsvernieuwingen veelal teloor gegaan.

In het voortgezet onderwijs gaat het ontwikkelen van specifieke beroepsbekwaamheden een centrale plaats innemen. Afhankelijk van de aard van deze beroepsbekwaamheden wordt de ontwikkeling van deze bekwaamheden bij de leerlingen in het voortgezet onderwijs voltooid of voorbereid. Maar een goed functioneren in de maatschappij vraagt niet alleen het beschikken over specifieke bekwaamheden, maar ook het gemakkelijk kunnen communiceren met de andere leden van de maatschappij. Zoals bepleit door Hirsch in zijn 'Cultural Literacy. What Every American Needs to Know' en met instemming geciteerd door Wesseling, een algemene ontwikkeling is hiervoor voor iedereen nodig. Hirsch concludeerde: *"that broad humanistic studies at every stage of education and particularly in early education are highly utilitarian as well as intrinsically valuable"*. Hier moet echter ogenblikkelijk aan worden toegevoegd dat het onderwijs ten behoeve van de

algemene ontwikkeling niet hoger moet grijpen dan de intellectuele vermogens en interesses van de leerlingen toestaan. Anders werkt dit onderwijs demotiverend, zoals thans bij veel beroepsonderwijs kan worden geconstateerd.

Selectie

Een uiterst belangrijke overweging bij de inrichting van het voortgezet onderwijs zou moeten zijn, dat niets zo ontmoedigend werkt op een leerling als het niet mee kunnen komen in de groep, en dat het zeer demotiverend is voor een leerling om zich in een groep met 'sukkels' te moeten ontwikkelen. Gepropageerde 'spreiding van kennis' is alleen mogelijk in groepen van leerlingen met vergelijkbare aanleg en belangstelling. Onderlinge hulp bij de studie, de meest effectieve vorm van assistentie, is alleen mogelijk als aanleg en belangstelling niet te veel verschillen. Dit maakt selectie van leerlingen in het voortgezet onderwijs al vroeg onvermijdelijk. Individuele studiebegeleiding en een individueel studietempo is voor een leerling in een groep geen oplossing zonder gevaar voor schade aan de persoonlijkheidsvorming van deze leerling en van zijn medeleerlingen. Het gaat hier om leerlingen in een leeftijdsgroep, die grote behoefte hebben te behoren tot gelijkgestemde vriendengroepen ('gangs') en daarin als gelijke erkend te worden. Sociale contacten met jeugd uit de niet uit het onderwijs afkomstige groep kan worden aangemoedigd en worden gevonden in sport en andere hobbies, waar de aanleg en belangstelling heel anders zijn verdeeld dan in het onderwijs. Voor een voetbaltalent is het bevredigender zich te ontwikkelen met andere voetbaltalenten dan met de 'stuntels' uit de school.

In de school moet de timmerman worden opgeleid in zijn vak, moet de toekomstige loketambtenaar de vereiste kennis worden bijgebracht, of moet aan de leerling de voor het hoger onderwijs benodigde inspiratie en voorbereidende kennis worden meegegeven. De onderwijzers in het voortgezet onderwijs dienen zich de aan de orde zijnde specifieke beroepsbekwaamheden in uitstekende mate te hebben verworven. Met betrekking tot het beroep in kwestie gaat de voorbeeldfunctie van de onderwijzer een grote rol spelen. De opleiding van een timmerman vraagt een grote beheersing van het vak bij de onderwijzer, zoals bij de voorbereiding op het hoger onderwijs de onderwijzer zijn leerlingen moet kunnen inspireren met de door hem op universiteit of hogeschool uit eigen interesse opgedane kennis. De ervaring dat een bevlogen natuurkundeleraar in het VWO een onevenredig groot aantal leerlingen een natuurkundestudie ziet kiezen is voor hem bevredigend en kan voor de maatschappij, en helemaal voor zijn leerlingen, geen kwaad.

Hoger onderwijs

In het hoger onderwijs wordt de ontwikkeling van de bekwaamheden voor de daarvoor in aanmerking komende beroepen voortgezet en vaak ook afgerond (ondanks de algemeen uitgesproken wenselijkheid van 'éducation permanente'). De onderwijzers in het hoger onderwijs hebben primair de voorbeeldfunctie, omdat het wijzen hoe je een bepaalde bekwaamheid kunt eigen maken steeds minder in algemene zin mogelijk is. De onderwijzer had zelf misschien het meeste baat bij het oefenen in teamverband, terwijl de leerling soms het beste op een geheel eigen wijze de door de onderwijzer getoonde bekwaamheden bij zichzelf ontwikkelt. In het bijzonder de zelfstandige wetenschappelijke onderzoeker heeft voldoende aan aanwijzingen en aan voorbeelden om zich aan te spiegelen.

De academicus

Het zou wenselijk zijn dat de toelating tot de universiteiten zou worden beperkt tot die leerlingen, die zich geroepen voelen, zonder uitzicht op rijkdom, maar wel gedreven door kennisdrang, hun leven in dienst van de wetenschap te stellen. Nu biedt de universitaire titel de afgestudeerde een aureool, dat vaak alleen maar werd nagestreefd voor het bereiken van een hooggehonoreerde maatschappelijke functie, die niets meer met de inhoud van de studie te maken heeft. In het hoger beroepsonderwijs kunnen de beroepsbekwaamheden worden onderscheiden naar de graad waarin ambachtelijke vaardigheden (ambachtelijk in figuurlijke

zin) of abstraherend vermogen centraal staan. Moet de ingenieur de abstractie van het wiskundig model aankunnen, van de leerling van het muziekconservatorium wordt een beheersing van zijn instrument verwacht.

Het zou niet realistisch zijn te verwachten dat de opleiding voor de wetenschapsbeoefening binnen afzienbare tijd zou kunnen worden gescheiden van de opleiding voor een beroep, zoals b.v. ingenieur (al mag worden gevraagd of de oude benaming van Technische Hogeschool niet beter het doel aangaf dan de huidige aanduiding van Technische Universiteit). Bovendien is het voor de student, zeker bij het huidige voortgezette onderwijs, eigenlijk niet goed mogelijk bij zichzelf tot een juiste beoordeling te komen of zijn aanleg en belangstelling ligt bij de wetenschap of bij een (goed betaalde) baan bij bedrijfsleven of overheid. Het is daarom sterk aan te raden de studie aan de universiteiten te splitsen in twee fasen, die aansluitend bij het internationale gebruik leiden tot een bachelors diploma, gevolgd door toelating tot de opleiding voor het masters diploma na een strenge selectie op wetenschappelijke begaafdheid en belangstelling.

Het kennisniveau, waarvoor de universitaire titel garant zou moeten staan, is sterk gedevalueerd, sinds de financiering van de universiteiten onder verantwoordelijkheid van de politiek door CDA en PvdA ministers werd gekoppeld aan het aantal studenten en afgestudeerden. Aangezien in het hoger onderwijs studiefinancieringsregelingen serieus studeren te weinig belonen wordt het vaststellen, wie tot de echte studenten moet worden gerekend en wie niet, voor de instellingen een moeilijke zaak. Het is dan niet verwonderlijk, bij alle opgelegde bezuinigingen, dat het te gemakkelijk iemand als student in de boeken op te kunnen nemen leidt tot fraude met spookstudenten. De financiering van het hoger onderwijs zou weer moeten geschieden, zoals in de jaren van de wederopbouw na 1945, op basis van lange termijn planning, waarbij onvermijdelijke schommelingen in studentenaantal de jaarbegrotingen niet aantasten

Instellingen van hoger onderwijs zullen betere onderwijzers (hoogleraren) en beter gemotiveerde leerlingen kunnen aantrekken naarmate ze duidelijker geprofileerd zijn naar het soort beroepsbekwaamheden, die in het programma zijn opgenomen. Het bijeenbrengen van een rijk assortiment van disciplines in één instelling van hoger onderwijs (universiteit of hogeschool) is echter sterk aan te bevelen om door ontmoetingen en belangenafwegingen in de gemeenschappelijke organisatie de beoefenaren van een discipline de ogen te openen voor de mogelijkheden van interdisciplinariteit en voor de relativiteit van het belang van de eigen discipline. Voor het bijeenbrengen van disciplines in één instelling dient een vergelijkbaarheid van de verlangde ambachtelijke vaardigheden of van het vereiste abstraherend vermogen wel leidraad te zijn.

Disciplines met de hoogste graad van abstractie zouden als wetenschappelijke disciplines moeten worden bijeengebracht in universiteiten. Disciplines die, met uitsluiting van abstract wetenschappelijk onderzoek, zich richten op de uitoefening van maatschappelijke functies, zouden in instellingen van hoger beroepsonderwijs dienen te worden onderwezen. Overwogen zou kunnen worden aan houders van een bachelors diploma van een universiteit als afsluiting van hun studie een extra studiejaar aan te bieden met een aan programma's van 'business schools' verwant studieprogramma met docenten, die hun sporen in maatschappelijke functies hebben verdiend en daardoor de opleiding het gewenste imago geven.

In toenemende mate zullen dit functies zijn waarin het al of niet slagen als Nederlander in de EU zal afhangen van de beheersing van de hoofdtalen in de EU, zowel bij de overheid als bij het bedrijfsleven. Een begaafd wetenschapper wordt 'bad English' nog wel vergeven, maar een diplomaat of een de grenzen overschrijdende manager wordt daarvoor als onbeholpen afgedaan. Te beginnen in het voorbereidend hogeronderwijs, maar voortgezet in

het hoger beroepsonderwijs moeten aan talenbeheersing de hoogste eisen worden gesteld wil Nederland zijn handicap, een klein land te zijn, kunnen compenseren.

De hoogste graad van bekwaamheid in het hoger onderwijs vraagt de volledige inzet van de mens, en vraagt een voortdurend op peil houden van de betrokken beroepsbekwaamheid door een actieve beoefening van deze bekwaamheid. Voor talenbeheersing zijn stages in landen van de EU of in Amerika onontbeerlijk. Hiertoe moeten de 'onderwijzers' in universiteit en hogeschool de vrijheid en gelegenheid krijgen.

J.F.Besseling
November 2003